

Ик. Стефан (Стойчо) Стайков

СВ. СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК ИПОЛИТ, ЕПИСКОП РИМСКИ

Abstract: Fr. Stephan (Stoycho) Staykov, *Saint Martyr Hippolytus, Bishop of Rome.*

Saint Hippolytus of Rome is known throughout history as an early Christian writer with a strong sense of orthodoxy, as well as a presbyter and bishop of the Roman Church. There is no preserved information about his early life. From Chapter IX of his *Φιλοσοφούμενα* (*Philosophumena*), we learn only that during the papacy of Bishop Zephyrinus (198–217), St. Hippolytus held a position in the Roman Church, most likely as a presbyter. This role and ministry became the occasion and reason for the schism in the Roman Church, in which St. Hippolytus played a major role. His ministry evolved into a struggle against the heretical teachings of Noetus and Sabellius, as well as against certain bishops of Rome. He demonstrated himself to be an exceptional theologian, well-educated, and a unique church writer. In 354, based on the *Liber Pontificalis*, he was officially recognized as a saint, and his name was inscribed in the official Roman martyrology. In the Orthodox Church, the memory of Saint Hippolytus, Holy Martyr and Bishop of Rome (+235), is celebrated on January 30, while in the Western Roman Church, it is celebrated on August 13.

Keywords: *Pope, Hippolytus, Zephyrinus, Callistus, Heresy, Schism, Roman Church, Rome, Presbyter, Philosophumena*

Св. Иполит Римски е познат в историята като раннохристиянски писател, екзегет, презвитер и епископ на Римската църква. За съжаление сведенията за него не са подкрепени с категорични свидетелства от биографията му, понеже липсват такива. Усилията за изграждане на автентичен разказ за неговия живот и дейност са довели до безразборно и свободно изграждане на различни хипотези, като повечето от тях остават висящи и нереални, въпреки положените усилия за историчност. За да изградим автентичен исторически образ на този виден църковен писател и богослов, е необходимо да съобразим и приведем достатъчно надеждни и автентични свидетел-

ства. Важна информация за личността на св. Иполит дава откритото през XIX в. (1842) негово произведение *Φιλοσοφούμενα*¹, което открива възможности да се изяснят някои малки, но съществени моменти от неговата дейност.

Няма сведения кога и къде е роден св. Иполит. Не е известно как е протекло неговото детство, как се е формирал моралният му облик и къде е получил своето високо образование². Пише своите произведения на гръцки език, което дава повод да се допусне, че има гръцки произход, или че е роден в източните предели на империята³. Високата образованост и елинистичното му възпитание са били чудесно съчетание на благороден произход и строго поведение, които му дават безспорно интелектуално предимство в средите на римското духовенство и гражданското общество. Бл. Йероним дава сведение в едно от своите писма, че Иполит идва от съсловieto на конниците и до приемането на свещенически сан е бил римски сенатор. Това свидетелство би запълнило важна част от липсващата информация относно биографията на св. Иполит, но за съжаление съвременната богословска наука категорично отрича достоверността на източника. Другото свидетелство, това на патриарх Фотий⁴, че св. Иполит е ученик на св. Иринея (μαθητῆς δὲ Εἰρηναίου ὁ Ἰππόλυτος), също трябва да се възприема нееднозначно. Тълкуванието на израза не е достатъчно коректно и затова не е редно да се правят категорични заключения за произхода на св. Иполит и за характера на неговото възпитание⁵.

За разлика от своя „учител“ св. Иринея, който в житейски план оправдава напълно името си „миротворец“, св. Иполит, който във всичко допълва и подкрепя своя предшественик, не умее да реализира в живота своята спекулативна мисъл и ригористична нравстве-

¹ P. Cruice, *Philosophumena*, Parisiis 1860, 548 p.

² Св. Ипполит, епископ Римский, *О Христе и антихристе*, Санкт-Петербург 2008, с. 8.

³ Св. Иполит владее свободно гръцки език, което се доказва от достигналите до нас негови произведения, писани на гръцки език. Времето, когато твори св. Иполит, се характеризира с постепенно навлизане в официална употреба на латинския език, поради което в течение на годините творбите на св. Иполит стават неразбираеми и са забравени и изгубени.

⁴ Photii Constantinopolitani, *De spiritus sancti mistagogia*. J. Hergenroether, Ratisbonae 1857, p. 115.

⁵ Св. Ипполит, епископ Римский, *цит. съч.*, с. 6.

ност. Това неумение да се приобщи към обстоятелствата на живота го довеждат до онази страница от живота му, която той сам описва в своите *Философούμενα*¹, и която съвпада напълно с периода на неговото обществено служение.

При опита да се намери информация за началото на неговото служение в Църквата отново възникват затруднения. Няма сведения за това както в неговата *Философούμενα*, така и в другите му произведения, а също и при други автори. От IX глава на *Философούμενα* научаваме само, че при римският епископ Зефирин (198–217) св. Иполит заема в римската църква някаква длъжност и тя по всяка вероятност е била презвитер². Тази длъжност и служение стават повод и причина да се стигне до схизма, в която св. Иполит щял да играе главна роля. Външните обстоятелства и мотивите за тази схизма могат да се намерят само в известните свидетелства, които дава св. Иполит, и то през неговия поглед на опонент и претендент за римския престол, пречупени през субективното му мнение.

Служението на еп. Зефирин начело на Римската църква преминава изцяло в борба против ереста на Савелий. Характерно за този период е, че град Рим е бил „наводнен“ от всевъзможни проповедници, ересиолози, разколници и авантюристи, които търсят начин, връзки и възможности да получат признание от председателя на Рим. Такава една санкция би им дала легитимност, авторитет и възможност да се реализират в рамките на цялата империя. Столичният град представлява огромно множество от хора, пристигнали от всички краища на империята, които привнасят голямо разнообразие от вярвания, ритуали, учения и всевъзможни култове. Ненапрасно римската държава предприема строги мерки за ограничаване на новото чуждо влияние в сърцето на империята и прилага безкомпромисно рестрикцията на римския закон. Тук всеки проповедник може да намери номинална среда за изява и да придобие известен брой последователи, с което да стане част от духовното обкръжение на религиозната общност.

В началото на третото столетие се оформя благодатна среда за

¹ *Философумена*, IX.

² В. Серебренников, „Святой Ипполит Римский“, *Православная богословская энциклопедия*, т. 5, Петроград 1904, с. 1003.

спорове, разсъждения и противоборства. От една страна, държавата стриктно контролира външните прояви и безразборното разпространение на религиозните секти и общества, от друга, не се интересува от идеите, които проповядват, и не ограничава свободата да изповядват и разпространяват своята вяра при условие, че не нарушават закона и религиозната традиция на държавата. Накратко, това е средата, в която провеждат своето обществено служение еп. Зефирин, презвитер Иполит и дякон Калист, които са главни действащи лица в последващото драматично разделение на Римската община.

Повод за това разделение става изказаното от еп. Зефирин, вероятно под въздействието на дякон Калист, известно благоразположение към савелианите и тяхното еретическо учение. Савелий¹, чийто произход е от Ливия², проповядва през 200 г. в Рим, а за своето еретическо учение е отлъчен от Църквата от еп. Калист. Няма сведения да е напуснал Рим³, но учението му получава добър прием на Изток и в Пентаполис⁴. Според Епифаний учението на Савелий било родствено с лъжеучението на Ноет⁵. Учението на монархианите - модалисти⁶ е доста объркано и трудно може да се изложи с необходимата яснота. Най-кратката и опростена форма на модализма се съдържа в произведението на св. Иполит *Против Ноет*⁷, където авторът отбелязва как: „той твърди, че Христос е Самият Отец и че Самият Отец е роден, страдал и умрял.“ – и продължава по-нататък: „вижте, братя, колко безразсъдно и нагло учение въвеждат, когато безсрамно твърдят: „Самият Христос е Отец, Самият Син, Самият Той се е ро-

¹ А. Спаский, *История догматических движений*, т. 1, 2-е изд., Сергиев посад, Москва 1914, 110–117; S. Gerber, „Calixt von Rom und der monarchianische Streit“, *Zeitschrift für Antikes Christentum* 5 (2001), 213–239; Евсевий Памфил, *Църковна история*, VII, 6.

² Срв. В. Болотов, *Лекции по истории Древней Церкви*, Москва 1994, с. 314.

³ М. Поснов, *История на Християнската църква*, София 1993, с. 196.

⁴ Евсевий Памфил, *цит. свч.*, VII, 6.

⁵ Ноет проповядва първоначално в Смирна, след което се премества в Рим. Тук има успех със своята проповед и в края на II в. по времето на еп. Зефирин, вече има свое училище, начело на което е Клеомен, а след него Савелий. Срв. М. Поснов, *цит. свч.*, с.196

⁶ Т. Коев, *Догматическите формулировки на седемте вселенски събора*, София 2011, с. 25.

⁷ Св. Ипполит, епископ Римский, *цит. свч.*, с. 309; срв. М. Поснов, *пак там*.

дил, Самият Той е страдал, Самият Той е възкръснал от мъртвите¹.

Учението на Савелий се различава от тях². Той учи, че: „Един и същ е Отец, и Син, и Св. Дух, така щото това са три наименования на една ипостас, или както тялото, душата и духът в човека.“ Негов е изразът *Υιολάτωρ* (Синоотец), в който е запечатал единството на Отца и Сина³. Той смята, че Бог в Себе Си се намира в състояние на съвършен покой или мълчание, явявайки се чиста *Μονάς*, нямащ никакви различия, но излижайки от своето мълчание за творене и промисляне за света, Той се явява в три различни форми: Отец, Син и Дух. В Стария завет Той се явява като Отец, който дава закони на хората, в Новия завет като Син, който спасява хората, а след това Духът продължава да ги освещава. Тези три лица не се явяват самостоятелни лица, а само външна форма на проявление на монади и затова имат действително значение само по отношение към света, и то за определено време. Когато Отец се открил на света, не е съществувал нито Син, нито Дух, а когато настанало време Синът да се открие, престанал да съществува Отец, а с началното откровение на Духа престанал да съществува и Синът. Ще настане време, когато и Дух Светий, ще завърши своето откровение, ще се завърне в безличната божествена *Μονάς* там където са се завърнали вече Отец и Син⁴.

Римските епископи са били длъжни да следят внимателно богословските спорове и понякога е било необходимо да вземат една или друга страна, като тяхно задължение е да се придържат към православната вероизповед. В тази връзка еп. Зефирин, по внушение на дякон Калист, се изказва в църква относно спора с монархианите - модалисти, като заявява: „Аз признавам само един Бог Иисус Христос, и освен Него не зная друг, роден и пострадал“. Изказаната формула в този вид навежда на мисълта за чисто модалистична форма, ето защо съобразителният Калист веднага добавя: „но пострадал и умрял не Отец, а Син“⁵.

Точно подобни формулировки провокират св. Иполит да про-

¹ Св. Ипполит, епископ Римский, *цит. съч.*, с. 309. Прев. мой.

² Т. Коев, *цит. съч.*, с. 27.

³ В. Болотов, *цит. съч.*, с. 312; срв. М. Поснов, *цит. съч.*, с. 196.

⁴ В. Задворный, *История Римских Пап*, т. 1, Москва 1994, с. 93; срв. М. Поснов, *цит. съч.*, с. 197.

⁵ М. Поснов, *цит. съч.*, с. 198.

тестира и да отправя директни обвинения в принадлежност към ереста на Савелий. Категоричното му отношение срещу монархианите се противопоставя на възгледите на Савелий, които се приближават твърде много до тези на Ноет, а съобразителният Калист желае да държи златната среда при възникналия спор. Понеже очаква да наследи еп. Зефирин на Римската катедра, той избягва открито конфронтиране и се опитва да бъде умиротворител. Когато обаче това се случва и Калист (217–222) става епископ на Рим, една част от римските християни остава недоволна. За да примири своите опоненти и да омиротвори Църквата, той взема страна в спора и отлъчва Савелий от Църквата¹, за което е бил порицан от самия Савелий, че отстъпва от предишните си убеждения². Св. Иполит реагира иронично на това отлъчване, като заподозира притворство и страх от самия него, че ще докаже своите твърдения за принадлежност на еп. Калист към ереста на Савелий.

За възгледите на еп. Калист не се знае почти нищо, но от това, което се намира във *Φιλοσοφούμενα* (XI, 12), може да се разбере какво е учил той. „Словото е самият Син, самият и Отец; това са различни имена, но единен, неразделен е Духът; не това и онова е Синът, но едно и също (οὐκ ἄλλο εἶναι Πατέρα, ἄλλο δὲ Υἱόν, ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ ὑπάρχειν)... И духът, възплътил се в Девицата, не е друго нещо при Отца – Отца пострадал заедно със Сина. „Бог е Дух“ – говори писанието, – Духът не е нещо друго при Словото и Словото не е друго нещо при Бога. Това е едно лице (πρόσωπον), различно по наименования, но не по същество. Това Слово е единният Бог, възплотил се и въчовечил се“ (*Φιλοσοφούμενα*, X, 21)³. Учението на еп. Калист е било прекалено неясно. Ако наистина се доверим на написаното във *Φιλοσοφούμενα* и го приемем буквално, излиза, че възгледите на Римският епископ са били много близко до монархианството. Този факт подтиква известния руски богослов и църковен историк Василий Болотов да направи паралел и да допусне, защо това е укрито и заличено в историята на папството и защо личността на св. Иполит е останала в забвение, а неговите съчинения са изчезнали. Той смята,

¹ В. Болотов, цит. съч., с. 313; срв. М. Поснов, цит. съч. с. 198.

² Пак там.

³ *Φιλοσοφουмена*, XI, 12.

че това обстоятелство става доста неудобно за папската претенция, която много често е била изтъквана, а именно, че учението на римската катедра никога не е било помрачено от клопките на която и да е ерес, и затова са се постарали Калист да бъде забравен. Наистина останало само свидетелството при Теодорит¹ (*Haereticarum fabularum camp.* III, 3), където на базата на *Филосоfoύμενα* Калист е поставен между еретиците, като не го назовава римски епископ, а подрежда св. Иполит наравно с най-старите заслужили – Игнатий, Поликарп, Иринеи и Юстин, „от които по-голямата част сияят не само в числото на архиереите, но красят и сонма на мъчениците“² (и Болотов добавя иронично: „и видимо не се досещаме защо“)³.

Наистина Римската църква се гордее с факта, че нейни представители не са изпадали в отстъпление от православната вяра и не са изповядвали еретически учения, но остава под въпрос и конфесионална преценка дали това е така. След откриването на *Филосоfoύμενα* през 1842 г. и публикуването на текста през 1851 г. католическите учени наистина са принудени да търсят оправдание за подобни мисли на еп. Калист и го намират, като придават на текста, както се изразява Болотов, необичайни богословски достойнства (твърдо учение за „единосъщиято на ипостасите“, *den hypostatischen Homousianismus*), които обаче трудно могат да бъдат обосновани⁴.

Текстът на *Филосоfoύμενα* дава автентична информация и това въодушевява учените да го изследват и да намират основания и доказателства за натрупалите се хипотези относно времето и схизмата, предизвикана от св. Иполит. Оправдан е интересът към буквите, но, за да останем в полето на истинското изследване, би трябвало да се въздържаме от екзалтирани и прибързани констатации. Наистина е много удобно да се припомним на Римокатолическата църква, че тази неканонична и неоснователна претенция за първенство над цялата Църква губи своите аргументи, своя образ на непогрешимост и недостижим идеал. Смятам, че точно тази полемика в разделената

¹ A. Brent, *Hipolitus and the Roman church in the third century*, vol. 31, Leiden 1995, p. 332.

² *Творения блаженногo Феодорита, епископа Кирскагo*, ч. 7, Сергиев посад, Москва 1907, с. 200; срв. I. Pásztori-Kupán, *Theodoret of Cyrus*, Abingdon 2006, p. 192.

³ В. Болотов, цит. *свч.*, с. 314.

⁴ *Пак там.*

Римска църква не е повод за това. И да не забравяме, че текстовете, поне в онази част, в която се отнасят до взаимоотношенията между св. Иполит и еп. Калист, съдържат твърде схизматична фразеология, която се повтаря изключително често в подобен род писания. Затова и очакването за подобно съдържание не изненадва. Не бива да се пропуска, че св. Иполит е неосъществен претендент за Римския престол. Все пак мнозинството и повечето християни на Рим са предпочели по-разумния, по-практичния, по-добрия организатор и нетолкова образования еп. Калист. Християните на по-голямата Римска община правят своя избор и го отстояват в продължение на почти 20 години. Що се отнася до полемиката в чисто богословски аспект, вложените думи в устата на еп. Калист не изразяват цялостното му учение, както отбелязахме по-горе. Тук не става въпрос за истини и неистини, които се съдържат в извора, а по-скоро за полемично различие в изказа и желанието този изказ да произведе точно определено въздействие върху този, към когото е отправен. Не би трябвало да се прави цялостен анализ на учението на еп. Калист, черпейки сведения само от *Φιλοσοφούμενα*, както отбелязахме по-горе, защото освен този извор няма друго писано за учението му. И също така не би трябвало да даваме оценка за действията на св. Иполит само от неговите писания. Като изключим личните нападки и квалификации, съвсем естествено е да се подкрепи богословското мнение на св. Иполит за подбраните изрази от учението на еп. Калист. Докато неговата критика е аргументирана и издържана изцяло в духа на църковната практика и православната традиция на римското богословие. Това не е неочаквано. Все пак той е изключителен богослов, образован, с тънък усет за православност и уникален църковен писател.

Аналогично се развиват отношенията в чисто църковен план. На първо време еп. Калист отлъчва Савелий „като неправомислещ човек“, но скоро след това проявява враждебно отношение и към Иполит и неговите привърженици. Той съзира, че св. Иполит, защитавайки богооткровеното учение за различието между Отец и Син, е изпаднал в субординационизъм, и затова обявява и тях за неправомислещи, наричайки ги двубожници¹. Тук би трябвало да се отбе-

¹ ἀλεκάλεϊ ἡμὰς διθέουc – IX, 12; срв. Св. Ипполит, епископ Римский, *цит. съч.*, с. 309.

лежи, че някои учени наистина виждат да прозира субординационизъм в учението на св. Иполит за Св. Троица¹. Това дава повод на св. Иполит да отвърне на нападките с обвинения от негова страна и той обявява еп. Калист за изповядващ отчасти савелианската, отчасти теодотианската ерес². При такова развитие на спора враждата между двамата прераства в разкол, повод за който става формалното отделяне на св. Иполит заедно с неговите привърженици от Римската църква. В това разделение св. Иполит различавал две християнски общности, като смята своята община за особена „църква“, а тази, която ръководи еп. Калист, за изповядваща противоцърковно учение. Дори е бил склонен да не я нарича църква, а просто „школа“ (διδασκαλείον), а членовете на тази еретическа школа той просто нарича „калистияни“³.

Религиозното противопоставяне постепенно преминава изцяло върху църковната практика. Времето на тази схизма съвпада с времето, когато зачестяват периодите на мирно съжителство, което, от една страна, дава възможност на Църквата да укрепи своята структура и вътрешна мисия, а от друга, мирното време оказва лошо влияние върху нравствените устои на общността. Във връзка с това в християнското общество назрява въпросът какви мерки трябва да предприеме Църквата по отношение на нравствената разпуснатост. До този момент тя стои на висота, що се отнася до съблюдаването на религиозната дисциплина, и ревностно пази чистотата на нравите и поведението на онези, които в момент на гонения са се отрекли от Христа и са принесли жертва на боговете. Еп. Зефирин, а после и еп. Калист, отстъпват от това изконно задължение на Римските епископи и намаляват строгостта на църковните правила, като проявяват прекалено снизхождение към съгрешилите членове на Църквата. Това води до нравствен упадък и предизвиква остра реакция от страна на св. Иполит и неговите последователи, които се отличават с ригористично отношение към реда в Църквата. Св. Иполит вижда в това отстъпление нарушение на изконните църковни традиции и

¹ И. Цоневски, *Патрология*. Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели, т. 2, София 2010, с. 214.

² *Пак там*.

³ *Пак там*, с. 10.

високите нравствени идеали, което разпалва още повече горещата вражда между него и двамата епископи. Като резултат от поведението на двамата римски епископи схизмата в Църквата се задълбочава; св. Иполит приема епископски сан и застава начело на своята църковна общност като алтернатива на дотогавашния епископ на Рим. От кого св. Иполит е приел епископско ръкоположение, не е известно. Допуска се, че поне това ръкоположение е извършено канонично, отчитайки, че той сам се нарича „приемник на апостолите“ (διάδοχος τῶν ἀποστόλων) и участник в благодатта на Св. Дух по приемство¹.

Интересно е преданието, свързано с придобиването и най-вече с отстояването на епископския сан на св. Иполит. По-забележителен в случая е фактът, че Евсевий² и бл. Йероним³ не го наричат епископ, а „предстоятел“ (προεστῶς) на Църквата. С това древно сведение приключват достоверните сведения, които са известни за биографията на св. Иполит. Повече информация за него има само като предположения или откъслечни податки, които са неясни или граничат с областта на легендите. Тук е необходимо да се отбележи отношението на Запад относно зловердия разкол в Римската църква и отношението спрямо паметта на участниците в тази схизма. Що се отнася до въпроса за схизмата, на Запад са се постарали през вековете да се затъмни⁴ споменът за този компрометиращ момент от историята на Римската църква до степен на минимална информация, и то прикачена към основния поток от събития, случили се в рамките на църковната дейност на римския епископ. Не стоят така нещата персонално при еп. Калист и св. Иполит. Присъствието на еп. Калист в официалната хроника на Римската църква му дава отново потвърдена легитимност въпреки оскъдната информация за дейността му, докато св. Иполит е игнориран в официалната линия на поведение и памет от страна на официалната църковна администрация в Рим до степен на забора. Липсата на автентично сказание за личността му и за неговата църковна дейност поражда отрано интереса на научните

¹ P. Cruice, *op. cit.*, *Prolegomena*.

² Евсевий Памфил, *цит. съч.*, VI, 20.

³ Творения блаженногo Иеронима Стридонскогo, ч. 5, Киев 1879, с. 321; Йероним, *За бележитите мъже*, 61.

⁴ Прот. А. Иванцов-Платонов, *Ереси и расколы первыхъ трехъ вековъ християнства*, ч. 1. *Обозрение источниковъ для истории древнейшихъ сект*, Москва 1877, с. 95.

среди, а те от своя страна се опитват да повдигнат завесата на прикритата тайнственост. Във връзка с това са изказани най-противоречиви съждения, засягащи този период от живота на св. Иполит, а именно, началото на схизмата. Споровете в научните среди могат да бъдат разпределени в няколко направления: за църковно-йерархическото положение на Иполит, за мястото на неговото църковно-обществено служение до момента на неговата смърт и някои по-скоро частни въпроси, свързани с неговата последваща съдба¹.

Необходимостта от изследване и разрешаване на посочените по-горе спорни въпроси идва от това, че древният християнски свят, наред с църковния писател Иполит, епископ Римски, познава още няколко сказания за лица с името Иполит. И това не би било повод за спор, ако не става дума за лица, които са живели по времето на св. Иполит и имат сходна съдба и житие с неговата. Такива сказания са: 1. За Иполит, презвитер римски; 2. За Иполит Александрийски; 3. За Иполит Порто Аравийски; 4. За Иполит, епископ или презвитер Антиохийски; 5. За Иполит, мъченик и епископ на Порто до Рим; 6. За стареца (Senex) Иполит-монах, който е живял в пещера; 7. За Иполит, римски войн, който е пострадал при Деций и погребан близо до мощите на св. Лаврентий in via Tiburtina; и 8. За Иполит – дякон². Интересното в случая е, че всички сказания за Иполит се случват в един и същи период, близък до този на св. Иполит, църковния писател, от управлението на имп. Александър Север (222–235) до края на управлението на Клавдий II (268–270).

Естеството на нашата работа не ни позволява да бъдат разглеждани подробно различните хипотези, свързани с тези сказания, но би трябвало да се отбележи, че една част от изследователите разглеждат подробно тези сказания, изграждайки чудновати хипотези за последващата съдба на св. Иполит, докато друга част ги игнорират изцяло, без да им обръщат внимание. Това разделение в научната традиция съществува и до днес, което оставя въпроса отворен. Друга е темата дали трябва да се търси още информация, къде да бъде търсена, с каква цел да и дали е коректно да се пише история след въпроса – Ако...?

¹ Срв. Св. Иполит, епископ Римский, *цит. съч.*, с. 12.

² *Пак там*, с. 15.

От представената по-горе дейност на св. Иполит, и то от самия него в произведението му *Φιλοσοφούμενα*, става достатъчно ясно, че преданието за неговата епископска катедра в Рим е най-вече достоверно и исторически обосновано. Допълнителна тежест в полза на Римското епископство на св. Иполит придават косвените свидетелства, които се намират изключително в град Рим и то близо до откритата негова крипта¹. Недалеч от нея през 1551 г. е открит мраморен паметник², въздигнат, вероятно от неговите почитатели, на който са описани произведенията, които е създал, а в негова чест са били посветени и няколко храма в града. Не по-малка тежест в подкрепа на неговото епископство в Рим имат многочислените предания за него, които са били запазени на Изток. Интересно е, че до VII в. на Изток е бил известен само един Иполит Римски и чак след VII в. благодарение на римския апокрисиарий Анастасий, който пребивава известно време в Константинопол, разпространява тук предание за неговото епископство в Порто. Въпреки това привнесено объркване и след този период на Изток се поддържа преданието за Иполит, епископа на Рим. Много важно потвърждение на казаното са множеството писмени свидетелства, намиращи се в ръкописи (гръцки и славянски), съдържащи негови произведения, където се титулува Римски епископ; гръцки календари, синаксари и минеи, където също го именуват Римски епископ и са отредили датата 30 януари за честване на неговата памет³. Дори тези учени, които смятат, че *Φιλοσοφούμενα* не е написана от него, са склонни да приемат това сказание за най-достоверно. Независимо от това, остават непълните свидетелства на Евсевий и бл. Йероним, които пропускат да отбележат, че св. Иполит е епископ и го наричат само „предстоятел“. Авторитетът и древността на тези свидетелства са безспорни, те не потвърждават епископството на св. Иполит, но и не го отричат.

Свидетелството на *Хронографа на Либерий* от 354 г. и *Liber*

¹ Сведения, че св. Иполит е погребан в Рим, се намира в: *The Chronography of 354 AD*, part 13: *Bishops of Rome (The Liberian Catalogue)* (MGH. Chronica Minora I), 1892, в химните на испанския поет Пруденций и в надписите на папа Дамас.

² Вж. по-подр. А. Brent, *Hippolytus and the Roman church in the third century*, vol. 31, Leiden 1995.

³ Св. Ипполит, епископ Римски, *цит. съч.*, с. 17.

*Pontificalis*¹ потвърждава по същност принадлежността на св. Иполит към Римската църква. Двата извора недвусмислено говорят за пребиваването на св. Иполит в Рим поне до времето на еп. Понтиан. Според тези свидетелства двамата са заточени през 325 г. на остров *Vucina*² в Сардиния. Тук, принудени да съжителстват в ужасните условия на принудителна каторга, те се опознават и в процеса на общуване и взаимно споделяне на тежката съдба на каторжници, примиряват своите възгледи и взаимно се признават. В знак на помирение еп. Понтиан³ се оттегля от римската катедра, а на негово място е избран Антер, който е признат и от общината на св. Иполит. И двамата не издържат на тежките условия и сломени от каторжната работа, те умират в Сардиния, може би в същата 325 г.⁴ По-късно еп. Флавиан ги връща с почести в Рим. Епископ Понтиан е погребан в катакомбите на Калист на *Via Appia*⁵, а св. Иполит в гробището на *Via Tiburtina*, където по-късно е открит и гробът му.

От сведенията за смъртта на св. Иполит достатъчно ясно и без съмнение се отличава фактът, свързан с неговото мъченичество. Този безспорен факт е послужил да потвърди неговия подвиг пред цялата Римска община и да бъде той причислен в сонма на пострадалите светии. Почитта към неговото мъченичество естествено преминава границата на неговата известност като бележит християнски писател, като мъж *ἱερώτατος καὶ σοφώτατος*, като християнски философ и като човек *γλυκύτατος καὶ εὐνοούστατος*⁶. Неговото богато и разнообразно литературно творчество е известно на християнския свят от дълбока древност, но за съжаление, по-голямата му част е загубена, а сега са запазени в пълен или почти пълен вид само *Тълкование на книгата на пророк Даниил*; *Против Ноем* (*Contra haeresin Noeti*); *Философούμενα* (*Philosophumena sive Refutatio omnium haeresium*); *За Христос и антихриста* и *Слово на Богоявление* (*Sermo in Theophania*).

¹ L. Loomis, *The Book of the Popes, Liber Pontificalis*, т. 1, Columbia University Press, New York 1916, p. 25.

² Това е едно от старите имена на дн. о-в Ла Мадалена.

³ Срв. В. Задворный, *цит. съч.*, с. 95. Това е първи случай, при който папата се отреча от престола.

⁴ *Пак там*.

⁵ L. Loomis, *op. cit.*, p. 25.

⁶ Цит. по Св. Ипполит, епископ Римский, *цит. съч.*, с. 32.

В 354 г на основание на Liber Pontificalis той е официално признат за светец и неговото име е вписано в официалния римски мартирологий. В Православната църква паметта на св. свещеномъченик Иполит, папа Римски (+ 235 г.) се чества на 30 януари, а в западната Римска църква на 13 август¹.

---

¹ *Пак там.*